

Inventariserend Veldonderzoek

"Centrum centraal" te Gennep

Opdrachtgever

DvL
Postbus 10047
6000 GA WEERT

Projectnummer

174213

Autorisatie

Gerapporteerd door:	paraaf	datum	status
Drs. T. Vanderbeken			
drs. B. Van der Veken		3/12/04	
drs. M. Heideman			
Gecontroleerd door:	paraaf	datum	status
drs. E.E.A. van der Kuijl		5/1/2005	

Kenmerk

TVA/UIT/SAW/174213

Project : Inventariserend Veldonderzoek "Centrum centraal" te Gennepe
Kenmerk : TVA/UIT/SAW/174213

Colofon

Opdrachtgever: DvL
Project: "Centrum centraal" te Gennepe
Projectnummer: 174213
Titel: Inventariserend Veldonderzoek , "Centrum centraal" te Gennepe
Datum: December 2004
Auteurs: drs. Drs. T. Vanderbeken, drs. M. Heideman, drs. B. Van der Veken
Verantwoording: drs. E.E.A. van der Kuijl
Druk: SyntheGra Archeologie bv, Zelhem
ISSN: 1574-0838

SyntheGra Archeologie bv
Postbus 4
6997 ZG Hoog-Keppel
telefoon: 0314-627708
fax: 0314-627726
www.synthegra.com

© SyntheGra Archeologie bv, 2004

De rechten van intellectuele eigendom verblijven te allen tijde bij SyntheGra Archeologie bv.

INHOUD

Colofon	2
1 Inleiding, onderzoekskader en objectgegevens	4
1.1 Inleiding en onderzoekskader	4
1.2 Onderzoekdoel	4
1.3 Objectgegevens	5
2 Onderzoeksmethodiek	6
2.1 Bepaling van regionale achtergrondwaarden	6
2.2 Historisch onderzoek	6
3 Landschapsgenese	7
3.1 Inleiding	7
3.2 Geologische en geomorfologische ontwikkeling	7
3.3 Bodem	8
4 Bewoningsgeschiedenis van de onderzoekslocatie	9
4.1 Prehistorie	9
4.2 Romeinse Tijd (12 v.Chr. - 450 na Chr.)	10
4.3 Middeleeuwen (450 - 1500 na Chr.)	11
4.4 Nieuwe Tijd (1450 – 1750 na Chr.)	13
4.5 Nieuwste Tijd (1750-1945 na Chr.)	13
4.6 De archeologische verwachting	15
5 Resultaten van het veldwerk	16
5.1 Toekomstig grondverzet	16
5.2 Opzet	16
5.3 Resultaten	17
6 Conclusie	18
7 Aanbevelingen	19
8 Gebruikte Literatuur	20
9 Bijlagen	
1. Detailkaart met de locaties van de boorpunten	
2. Boorstaten	
3. Vondstenlijst Booronderzoek	
4. Overzicht geologische en archeologische perioden	
5. Lijst met gebruikte afkortingen	

Omslagfoto's:
Impressie van de onderzoekslocatie ter hoogte van de hoek Zandstraat-Picardie

1 Inleiding, onderzoekskader en objectgegevens

1.1 Inleiding en onderzoekskader

Op 2 december 2004 werd in opdracht van *DvL Milieu en techniek* een Inventariserend Veldonderzoek (voormalig AAI) aan de Zandstraat/Picardie te Gennep uitgevoerd. De locatie ligt in het centrum van Gennep, op de hoek van de Zandstraat en de Picardie, ter hoogte van de nrs 66 tot 76a. De locatie is onderzocht in het kader van een geplande herontwikkeling. Het uitgevoerde onderzoek bestaat uit een bureaustudie en een booronderzoek.

Op basis van informatie van de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek (ROB) te Amersfoort is naar voren gekomen dat voor het terrein een *onbekende* archeologische verwachtingswaarde van toepassing is.¹ Ook de IKAW (Indicatieve Kaart van Archeologische Waarden), de AMK (Archeologische Monumentenkaart) van de ROB, de Cultuurhistorische Waarden Kaart (CWK) van de Provincie Limburg geven dit aan.

Het geplande grondverzet kan een bedreiging vormen voor de mogelijk aanwezige archeologische waarden in het plangebied. Op basis van diverse rijks- en provinciale regelingen, met name het verdrag van Malta, Nota Belvédère en de Leidraad Provinciaal Omgevingsbeleid dient een inventarisatie van de archeologische waarden in het gebied gemaakt te worden. De provinciale archeoloog, mevr. drs. G. Jansen, zal de resultaten van het onderzoek toetsen. De resultaten van het onderzoek zullen vervolgens in de planvorming betrokken dienen te worden.

Het onderzoek en de adviezen hebben betrekking op de Prehistorie tot en met de Nieuwe Tijd. Het onderzoek is afgestemd op het toekomstige grondverzet en de daarmee samenhangende verstoring van het landschap en het bodemarchief.

1.2 Onderzoeksdoel

Het doel van het Inventariserend Veldonderzoek is inzicht te verkrijgen in de archeologische waarden in het plangebied. De volgende vragen dienen, indien mogelijk, te worden beantwoord:

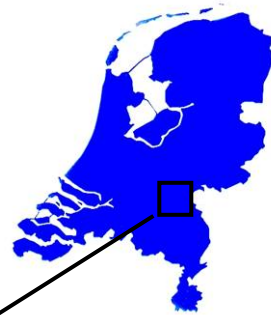
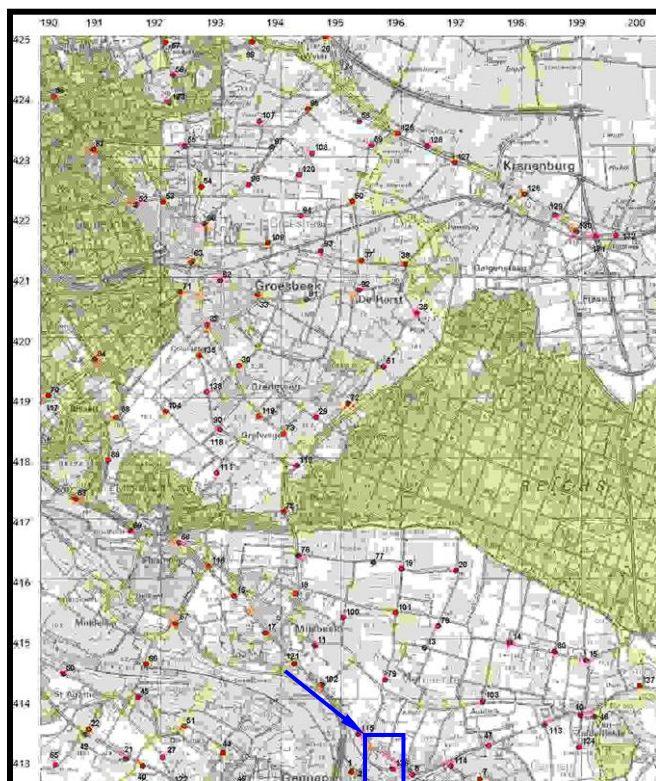
- Is de natuurlijke bodem intact?
- Zijn er archeologische waarden aanwezig?
- Wat is de exacte aard en datering van de vindplaats(en)?
- Wat is de te verwachten conserveringsgraad van deze waarden?
- Hebben de uit te voeren werkzaamheden invloed op het aanwezige bodemarchief?

¹ Locaties waar geen bodemgegevens beschikbaar waren, zijn niet inbegrepen in de kartering

Project : Inventariserend Veldonderzoek "Centrum centraal" te Gennepe
Kenmerk : TVA/UIT/SAW/174213

1.3 Objectgegevens

Plaats: : Gennepe
Gemeente: : Gennepe
Provincie: : Limburg
Toponiem: : Picardie/zandstraat
Projectnummer: : 174213
Kaartblad: : 46B; 1/50,000
Coördinaten: : X – 195385; Y - 412459
Periode: : Prehistorie tot Moderne Tijd
Oppervlakte: : ca. 2000 m²
Perceelnr: : n.g.
Peilmerknr : 046B0002, 13.338m +NAP
Grondgebruik: : achtertuin, parkeerplaats, deels bebouwd
Geomorfologie: : n.g.
Bodem: : n.g.

2 Onderzoeksmethodiek

2.1 Bepaling van regionale achtergrondwaarden

De eerste fase van het bureau-onderzoek bestaat uit het bepalen van de regionale achtergrondwaarden. Hiervoor is gebruik gemaakt van beschikbaar kaartmateriaal. Dit is:

- Bodemkaart van Nederland (Schaal 1: 50.000)
- Geomorfologische kaart van Nederland (Schaal 1: 50.000)
- Archeologische Monumentenkaart (AMK)
- Indicatieve Kaart van Archeologische Waarden (IKAW)
- Archeologische vondstmeldingen uit het ARCHIS (Archeologisch Informatie Systeem)

2.2 Historisch onderzoek

Voor het historisch onderzoek zijn de volgende instanties geraadpleegd en/of bezocht:

- De bibliotheek van de ROB te Amersfoort
- Koninklijke Bibliotheek te 's-Gravenhage
- www.dewoonomgeving.nl
- www.gennepe.nl
- www.museumhetpetershuis.nl
- www.museumkennis.nl
- www.mergorinmosam.nl
- www.kerkgrimbergen.be/heiligen.html
- www.kb.nl

3 Landschapsgenese

3.1 Inleiding

Er bestaat een sterke relatie tussen de ontstaansgeschiedenis van het landschap en de archeologische verwachting van een gebied. Daarom is het belangrijk om de genese van een landschap goed te bestuderen. De geologische ontwikkeling ligt ten grondslag aan de geomorfologie en bodem. In dit hoofdstuk wordt nader ingegaan op de geologische, geomorfologische en bodemkundige ontwikkelingen op de onderzoekslocatie. De geologische beschrijving beperkt zich tot de laatste twee tijdvakken van de geologische geschiedenis, namelijk het Tertiair en het Kwartair. Deze perioden op de geologische tijdschaal zijn het meest relevant voor de vorming van het Nederlandse landschap.

3.2 Geologische en geomorfologische ontwikkeling

De onderzoekslocatie ligt aan de noordkant van Gennepe ingeklemd tussen de stroomgordel van de Maas in het Westen en de stroomgordel van het riviertje de Niers in het Noorden.

In het Tertiair lag Limburg op de grens van het Noordzeebekken en het continentale plateau. In het Tertiair heerste er in het gebied van de huidige onderzoekslocatie rustige, ondiep mariene sedimentatieomstandigheden. De Tertiaire afzettingen die in de ondergrond van de onderzoekslocatie kunnen worden gevonden behoren tot de Formatie van Breda en dateren voornamelijk uit het Mioceen. De Formatie van Breda bestaat uit zeer fijn tot matig grof, glauconiethoudend zand en soms kalkhoudende, sterk zandige tot matig siltige klei. De formatie kan een hoog glimmergehalte bevatten en kan ook schelphoudend zijn. De afzettingen behorende tot de Formatie van Breda liggen echter te diep om tijdens het booronderzoek aangetroffen te worden.

In de overgang van het Tertiair naar het Pleistoceen werd het Noordzeebekken kleiner en kreeg Limburg steeds meer een continentaal karakter. De Tertiaire schiervlakte is gedurende het Pleistoceen versneden tot een terrassenlandschap. Door doorgaande tektonische opheffing in het Kwartair sneed de Maas zich steeds verder in. Voor de sedimentatie is, op relatief korte tijdschaal, vooral de invloed van het klimaat belangrijk geweest. Door de klimaatveranderingen en de daarmee gepaard gaande zeespiegelbewegingen trad er een voortdurende afwisseling op tussen perioden van insnijding en accumulatie. Deze afwisseling leidde in combinatie met de tektonische opheffing tot het ontstaan van verschillende terrasniveaus in het Maasdal.² De (terras)afzettingen van de Maas worden gerekend tot de Formatie van Beegden.

De Formatie van Beegden, waartoe alle door de Maas gevormde afzettingen behoren, bestaat uit matig grof (210 – 300 μm) tot uiterst grof grindhoudend zand (>2000 μm). In Noord- en Midden-Limburg komt het laagpakket van Wijchen voor. Dit laagpakket bestaat uit zandige tot zwak siltige grijze compacte klei, soms is deze klei sterk humeus tot weinig en dateert uit het Laat-Weichselien³.

In het Laat-Weichselien heersten er in Nederland peri-glaciale condities. Dit betekent dat de ondergrond vrijwel permanent bevroren was. Hierdoor zijn het zand van het drooggevalen deel van het Noordzeebekken en het zand in en langs de riviervlakten opgewaaid. Deze eolische (door de wind gevormde) afzettingen behoren tot de Formatie van Boxtel. De zanden die in Midden- en Noord-Limburg op deze manier zijn opgewaaid en rivierduinen hebben gevormd, behoren tot het laagpakket van Delwijnen. Dit laagpakket ligt bovenop de eerdergenoemde Formatie van Beegden.

² Berendsen, 1997

³ Mulder, 2003

Project : Inventariserend Veldonderzoek "Centrum centraal" te Gennep
Kenmerk : TVA/UIT/SAW/174213

Het laagpakket van Delwijnen bestaat uit zeer fijn tot zeer grof, kalkloos tot kalkhoudend zand, grijs tot grijsbruin van kleur. In het laagpakket kunnen leemlaagjes en fijn grind voorkomen. Lokaal liggen de zanden, in de vorm van paraboolduinen, direct aan het oppervlak.⁴

3.3 Bodem

De onderzoekslocatie ligt in bebouwde kom van Gennep. Daardoor is er op de geomorfologische kaart van Gennep geen informatie te vinden betreffende de geomorfologische situatie van de locatie.⁵

In de nabije omgeving van de locatie bevinden zich de stroomgordels van de Maas en het riviertje de Niers, en zullen er dus sedimenten behorende tot de Formatie van Beegden in de omgeving te vinden zijn. Daarnaast bevinden zich ten Zuidoosten van de locatie landduinen, deze zullen waarschijnlijk behoren tot de Formatie van Boxtel, laagpakket van Delwijnen. Het booronderzoek op de locatie zal duidelijkheid moeten verschaffen over de aanwezigheid van één van deze formaties.

Ook de bodemkaart in het ARCHIS systeem verschaft geen informatie (gezien de ligging aan de Noord kant van de bebouwde kern van Gennep) over de soort bodem die op de locatie kan worden aangetroffen. Direct ten Noorden ligt het rivierdal van de Niers, waar veengronden kunnen worden gevonden. Ten oosten van de locatie bevinden zich oude rivierklei gronden en ten Westen kunnen dikke eerdgronden worden verwacht.

Welke bodemsoort er op de locatie te vinden is zal het veldwerk moeten uitwijzen.

⁴ Mulder, 2003

⁵ Stichting voor bodemkartering, 1988

4 Bewoningsgeschiedenis van de onderzoekslocatie

Inleiding

Tegenwoordig beslaat de gemeente Gennepe ongeveer 5.040 ha en telt ze bijna 17.000 inwoners. De gemeente, waarvan de huidige grenzen tot stand kwamen na een gemeentelijke herindeling in 1973, bestaat uit vijf kernen: Gennepe, Heijen, Milsbeek, Ottersum en Ven-Zelderheide.⁶ Gennepe kan terugkijken op een rijk historisch verleden.

De voorbije decennia zijn te Gennepe diverse archeologische vondsten en vindplaatsen gesignaleerd. Deze zijn geregistreerd in een database van de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Onderzoek, het Archeologisch Informatie Systeem (ARCHIS), en worden hierna besproken. Het zou ons te ver voeren om al deze meldingen in detail te bespreken, daarom zal deze rapportage zich beperken tot enkele belangrijke vondsten en de vondstmeldingen in de directe omgeving van de onderzoekslocatie. Het merendeel van deze meldingen situeert zich ten noordwesten van de onderzoekslocatie, in het centrum van de gemeente.

4.1 Prehistorie

Paleolithicum (ca. 300.000 - 8800 v. Chr.)

Al heel vroeg in de prehistorie hebben mensen zich in deze streken gevestigd. Zowel in de hoger als in de lager gelegen gebieden vinden we sporen van menselijke aanwezigheid terug. Vuurstenen werktuigen, meestal niet in een gesloten vondstcontext gevonden, wijzen hier op de aanwezigheid van Paleolithische jager-verzamelaars.

De eigenlijke nederzettingen situeerden zich waarschijnlijk op de hoger gelegen terrassen langs de Maas, al hebben recente archeologische inventarisaties en onderzoek uitgewezen dat in de lager gelegen gebieden langs de Maas eveneens bewonings- en begravingssporen onder de sedimentatiepakketten aanwezig zijn.⁷ In de database van de ROB vinden we geen meldingen van Paleolithisch materiaal nabij de onderzoekslocatie terug.

Mesolithicum (8800 - 4900 v. Chr.)

Mesolithische vindplaatsen bevinden zich vrijwel allemaal in het lagere, vlakke gebied met toentertijd gemengd loofbos, veelal in de buurt van water en elzenbroekbos (moeras). Typische Mesolithische werktuigen zijn trapeziumspitsen en microkrabbers. Ten noordwesten van de onderzoekslocatie is een vondstmelding van Mesolithisch materiaal (vuursteen, ARCHIS 15650).

Neolithicum (5300 - 2000 v. Chr.)

Ook tijdens het Neolithicum, wanneer mensen zich als boeren op één plaats vestigden, werd de regio bewoond. De gronden waren erg vruchtbaar en de Niers voorzag de bewoners van voldoende vis.

Ten zuidwesten van de onderzoekslocatie kwamen fragmenten van een potbeker (Klokbekercultuur, te situeren aan het einde van het Neolithicum: 2600 - 2000 v. Chr.) en vuursteenafval aan het licht (ARCHIS 292086). In de Maaskemp (Gennepe) en de Bloemenstraat (Milsbeek) zijn resten van jagerskampen aangetroffen. Daarnaast zijn er nog enkele losse vondstmeldingen van aardewerk uit deze periode en van (fragmenten van) geslepen bijen.

Bronstijd (2000 - 800 v. Chr.) en IJzertijd (800-12 v. Chr.)

Uit de Brons- en IJzertijd zijn vooral aardewerkfragmenten bekend afkomstig uit nederzettingen en/of grafvelden. Op Diekendaal (Heijen) zijn sporen van landbouwers van 500 voor Christus gevonden.⁸ Men woonde in die tijd in alleenstaande boerderijen of kleine dorpjes. Eén van de boerderijen in Heijen is volledig teruggevonden.⁹ Zowel ten

⁶ www.gennepe.nl

⁷ Brongers. H.. 2002. p. 7.

⁸ www.gennepe.nl

⁹ www.museumhetpetershuis.nl

Project : Inventariserend Veldonderzoek "Centrum centraal" te Gennepe
Kenmerk : TVA/UIT/SAW/174213

noordoosten (ARCHIS 292115) als ten zuidwesten (ARCHIS 292086) van de onderzoekslocatie zijn meldingen van aardewerkfragmenten uit de IJzertijd.

4.2 Romeinse Tijd (12 v.Chr. - 450 na Chr.)

Gennepe heeft haar naam waarschijnlijk te danken aan het Keltische 'GANAPJA': plaats waar twee wateren samenkomen. De Kelten verwezen hierbij natuurlijk naar de Niers en de Maas.

In de eerste eeuw voor Christus vertoefde Julius Caesar in onze streken en schrijft zijn ervaringen neer in *De bello gallico*. Zo kan men de woongebieden van de verschillende stammen die toen in West-Europa woonden min of meer reconstrueren. Gennepe lag in het thuisgebied van de Eburonen, op de rechteroever van de Maas.¹⁰

In 51 voor Christus liet Julius Caesar de Gallische stammen voor wat ze waren en trok terug naar Italië waar hem de burgeroorlog wachtte. Over de daarop volgende jaren is niet zoveel bekend. De balans van de oorlogen was zeer zwaar. Het lukte de Romeinen Gallië te onderwerpen door een ware slachting en terreur onder de Gallische stammen aan te richten. Onder andere de Eburonen waren nagenoeg volledig vernietigd, omdat zij onder leiding van Ambiorix de Romeinen een grote nederlaag hadden toegebracht. Ondanks dit alles blijkt de Gallische bevolking deze slag te boven te zijn gekomen.¹¹

Augustus maakte werk van de administratieve inrichting van het veroverde gebied. Daarna richtten hij en zijn opvolgers hun aandacht op de gebieden over de Rijn. Hiertoe richtten zij kampen op langs de Rijn. Dicht bij Gennepe bevond zich het legioenskamp van Nijmegen, tezamen met een aanzienlijke burgerlijke nederzetting. Dit kamp bleef het regionale hoofdkwartier van de Romeinse troepen. Het is waarschijnlijk dat ook Gennepe economisch profijt kon halen uit de Romeinse aanwezigheid.¹²

69 na Christus was een erg turbulent jaar. De keizers volgden elkaar snel op en wanneer Nero vermoord werd, brandde de strijd los tussen de verschillende kandidaat-opvolgers. Dezen haalden de troepen naar Italië, waardoor er aan de grens weinig soldaten achterbleven. De Gallische stammen maakten van deze chaos gebruik om onder leiding van de Bataaf Julius Civilis in opstand te komen. Heel de regio werd meegesleept. Het castrum van Nijmegen werd verwoest tijdens de Batavenopstand, ofwel door de opstandelingen, ofwel door de eigen troepen wanneer die zich terugtrokken. Vespasianus maakt zich meester van de troon en slaat de opstand met geweld neer.¹³

Vanaf 100 na Christus staat de hele regio onder sterke Romeinse invloed. In deze tijd werden de *Provincia Germania Superior* en *Inferior* ingericht en werd de Rijn grens versterkt met kampen. Gennepe, deel van deze laatste provincie, kon dankzij zijn goede ligging -op deze plaats passeerde een Romeinse weg de nederzetting van west naar oost én een weg van zuid naar noord-, via een doorwaadbare plek in de Niers- een rol spelen in de economie aangezien de kampen bevoorrad werden vanuit het hinterland.

In 260 werd het Gallische Keizerrijk van Postumus ingericht waarbij onze gebieden zich deels losmaken van Rome en een kortstondige bloeitijd kenden. Vanaf het midden van de derde eeuw waren het Rijngebied en Gallië geregeld het toneel van Germaanse invallen. Deze bereikten hun hoogtepunt in 275/276 wanneer de grensverdediging compleet instortte en de Gallische provincies onder de voet gelopen werden. De gebeurtenissen werden beschreven door auteurs uit Italië die geen objectief beeld van de situatie hadden.¹⁴ Op basis van het

¹⁰ Lodewijckx. M. 2003. p. 7.

¹¹ Lodewijckx. M. 2003. p. 9.

¹² Lodewijckx. M. 2003. p. 27.

¹³ Lodewijckx. M. 2003. p. 42-43.

¹⁴ Lamarcq & Rogge. 1998. p. 68.

Project : Inventariserend Veldonderzoek "Centrum centraal" te Gennepe
Kenmerk : TVA/UIT/SAW/174213

onderzoek van 351 munten uit Cuijk verschijnt een genuanceerd beeld van de "woelige" derde eeuw. De Frankische invallen zijn helemaal niet zo vernietigend als gedacht. De kwantiteit en kwaliteit van de munten verandert niet opzienbarend.¹⁵

Vooraf in de vierde eeuw kent Gennepe zijn grote bloei, dankzij de relatieve nabijheid van een Romeins militair fort dat gelegen was op de westoever van de Maas, op de plaats van het huidige Cuijk (*Ceuclum*).

In de Maas zijn hier bij duikonderzoek en booronderzoek in de uiterwaarden de houten restanten gevonden van een uit de vierde eeuw stammende Romeinse brug die aan de westzijde waarschijnlijk aansluit aan een Romeinse weg en het castellum van Cuijk. De lengte van de brug is niet bekend en de resten zijn gevonden in de rivier de Maas en onder de Holocene kleiafzettingen van de uiterwaarden.

Gezien de ver uiteenliggende dateringen van de palen is de brug waarschijnlijk regelmatig hersteld. Het is niet uitgesloten dat hij tot in de vroege middeleeuwen een rol heeft gespeeld; zowel Cuijk als het gebied aan de noordelijke oever tussen Mook en Gennepe werden in de Romeinse tijd en in de vroege middeleeuwen intensief bewoond. Wanneer de brug is gesloopt, is niet bekend. In ieder geval heeft niemand meer de Maas op deze plaats overspannen.¹⁶

Uit de hele regio zijn veel aardewerkvondsten bekend. Nabij Plasmolen bijvoorbeeld werd reeds in de negentiende eeuw onderzoek gedaan naar de resten van een Romeins bouwwerk. Uit de gegevens van het onderzoek concludeerde men dat hier "eene huizing heeft gestaan, voorzien van hypocaustum van rookbuizen, rijkgestoffeerde en beschilderde lokalen". Uit de grondsporen bleek dat het om een villa ging met een lengte van maar liefst 84 meter.¹⁷

In 1953 zijn verscheidene Romeinse voorwerpen van luxe-aardewerk (terra sigillata kommen, schalen, borden en geverfde waar), gladwandig en ruwwandig aardewerk (in grafcontext) in het centrum van Gennepe aan het licht gekomen (ARCHIS 15926). Er is ook een melding van een Romeins olielampje (ARCHIS 16050).

4.3 Middeleeuwen (450 - 1500 na Chr.)

Tussen 1988 en 1990 is aan de Maaskemp een Frankische nederzetting uit de late 4^e en 5^e eeuw opgegraven. De rijke metaalvondsten, het Romeinse glas en aardewerk tonen aan dat het om een belangrijke nederzetting moet gaan waar een hoofdman en zijn gevolg gevestigd waren. Het dorp was gelegen op een rivierduin bij de samenvloeiing van de rivieren Niers en Maas. Vanaf ongeveer 390 werd deze strategische plaats bewoond. Het aardewerk dat er gevonden werd, wekt de indruk dat de bewoners oorspronkelijk uit Noord-Nederland of Noordwest-Duitsland afkomstig waren.

In samenwerking met het Romeinse gezag hebben de bewoners deze strategische plaats verdedigd tegen de Germaanse invallen. De vondst van een grote hoeveelheid Romeins kleingeld uit de vierde en vroege vijfde eeuw geeft aan dat de samenwerking met het Romeinse militaire apparaat tot in deze tijd zeer nauw is geweest.

Van deze nederzetting zijn 13 huizen, 4 waterputten, talrijke ovenkuilen en een grafveldje teruggevonden. Ook zijn er 104 hutkommen aangetroffen. Deze deels ingegraven gebouwen, gebruikt als opslagplaats of atelier, kwamen vooral aan de noordzijde van de nederzetting voor, wat wijst op een specialisatie binnen het dorp: bepaalde activiteiten werden in deze zone uitgevoerd, onder andere het smeden. Tijdens de opgraving werd een aantal mooie fibulae gevonden. Dergelijke mantelspelden waren bij uitstek geschikt om te tonen welke sociale positie de drager innam binnen een groep. Een paar stuks werden in het atelier van een edelsmid aangetroffen. Daarnaast

¹⁵ Kropff en Van der Vin. 2003. p. 72.

¹⁶ www.gennepe.nl en <http://www.mergorinmosam.nl/maasbrug.html>

¹⁷ www.gennepe.nl

Project : Inventariserend Veldonderzoek "Centrum centraal" te Gennep
Kenmerk : TVA/UIT/SAW/174213

moet er ook een smid gewerkt hebben die gereedschap maakte en herstelde. In de buurt van het dorp moet ijzer gewonnen zijn.¹⁸

In de Merovingische periode was er kennelijk een nederzetting in Zelder (Ottersum), aan de Niers.¹⁹ Uit 700 na Christus zijn sporen van bewoning gevonden in de Zand- en Nieuwstraat te Gennep en in 750 werd het eerste houten kerkje nabij de huidige alleenstaande toren gebouwd. In het Melkstraatje zijn woonboerderijen uit 800 gekend.²⁰

Uit de Late Middeleeuwen (1050-1500) zijn verscheidene vondstmeldingen (voornamelijk aardewerk en baksteen) uit de regio bekend, ook in de omgeving van de onderzoekslocatie (ARCHIS 15917, 23941, 292086, 292089 en 292115). In 1948 zijn aan de St.-Martinuskerk te Gennep belangrijke vondsten uit deze periode aan het licht gekomen: bakstenen grafkelders, funderingen, paalsporen, alsook laatmiddeleeuws glas en aardewerk (ARCHIS 15904).

De stad Gennep kreeg waarschijnlijk in het midden van de dertiende eeuw stadsrechten en werd in 1356 een rijksleen, waardoor zij zeker tot 1449 leenplichtig werd aan de Duitse keizer.²¹ Tot het ambt Gennep behoorden op dat moment de woonconcentraties Milsbeek, Ottersum, Ven-Zelderheide, Heijen, Oeffelt en nog enkele andere gehuchten.²² Gennep heeft zich nooit tot handelsplaats ontwikkeld. Hiervoor kan een drietal oorzaken aangegeven worden: in de eerste plaats was de afstand van Gennep tot de Maas te groot. De weg naar de rivier lag erg laag, liep 's winters altijd onder water en verkeerde daardoor meestal in slechte staat. De kleine stad Gennep had geen middelen om die verbinding steeds weer op te knappen. Daarnaast was de toegang tot het centrum van Gennep door het sluiswerk van de watermolens op de Niers geblokkeerd. De Niersstroom bracht bovendien zoveel zand mee, dat schepen met enige diepgang Gennep zelfs niet konden bereiken.

Ten noordwesten van Gennep ligt het Gennepershuis. Archeologische vondsten doen vermoeden dat de burcht gebouwd werd op of nabij een gebouw van Romeinse oorsprong. In 1012 is er sprake van een *municipiunculam Ganipi*, een versterking die moet hebben gelegen op de plaats van het latere Gennepershuis.²³

In 1050 werd het slot bewoond door Heribert van Lotharingen en Hadewigis van Bourgondië. In ongeveer 1080 werd Norbertus van Gennep, tweede zoon van Heribert en Hadewigis, op het Gennepershuis geboren. Hij stichtte in 1134 de orde Premonstranzers. In Prémontré leefden zijn volgelingen volgens de regel van Augustinus. Ze hielden zich aan het witte kleed dat Norbertus na zijn bekering had gedragen, hechtten veel belang aan handenarbeid om in hun onderhoud te voorzien. In 1126 werd Norbertus bisschop van Maagdenburg en stierf er op 6 juni 1134.²⁴ Door haar ligging -het Gennepershuis lag ten oosten van de Maas aan de monding van de Niers op de meest noordelijke punt van een landtong die hier door de Maas en Niers gevormd wordt- beheerste de versterking zowel de scheepvaart op de Maas aan de westkant als de landweg naar Nijmegen aan de oostkant. In 1356 ontving Jan van Gennep keizerlijk tolrecht op de Maas bij het Gennepershuis.²⁵

¹⁸ www.museumkennis.nl

¹⁹ www.gennep.nl

²⁰ www.gennep.nl

²¹ bron: Atlas van historische vestingwerken in Nederland

²² www.gennep.nl

²³ bron: Atlas van historische vestingwerken in Nederland

²⁴ www.kerkgrimbergen.be/heiligen.html

²⁵ www.gennep.nl

4.4 Nieuwe Tijd (1450 – 1750 na Chr.)

Gedurende de oorlogen -en die waren er geregeld in de 14de tot 19de eeuw- was het Genneperhuis een hinderlijk object voor de tegenstander. Het werd vele malen belegerd. Handel en verkeer waren dan geblokkeerd. Het onverdedigbare stadje Gennepe werd in de oorlogshandelingen en alle negatieve neveneffecten meegetrokken. Gennepe kende in deze periode verschillende heersers, de Pruisen vanaf 1609.²⁶ Maar steeds lag het stadje aan de rand van het rijk. Handel met het binnenland was door afstand en concurrentie haast onmogelijk. Voor de buitenlandse handel golden allerlei belemmerende maatregelen.

4.5 Nieuwste Tijd (1750-1945 na Chr.)

Na de Franse revolutie kwam Gennepe in het uiterste noorden van Frankrijk te liggen. Twintig jaar later was het een plaatsje in de barrièrestrook tussen Maas en Pruisen. Ingeklemd tussen rivier en rijksgrens had het geen achterland. Weer vijftien jaar later was de regio rond Gennepe een onbelangrijk gebied in Noord-België, hermetisch afgegrensd van Pruisen en Nederland.

Afbeelding 1: de onderzoekslocatie op kadasterkaart uit 1821, van bebouwing op de locatie is (nog) geen sprake.²⁷

De 19de eeuw kent voor Gennepe positieve en negatieve momenten. De dunbevolkte streek is voor handel en nijverheid niet interessant, de bodemgesteldheid (zand, heide, bos) nodigt niet uit tot intensieve landbouw of veeteelt. Uit stadsrekeningen en belastinglijsten blijkt dat Gennepe vier of vijf welgestelde families kent naast een meerderheid van dagloners, boeren en losse arbeiders. Hygiënische toestanden zijn soms erbarmelijk, het onderwijs staat op laag niveau.

Positieve gebeurtenissen blijken toevalligheden te zijn. Als uit voornamelijk politieke overwegingen de rijksweg Nijmegen-Maastricht wordt aangelegd (1845), maakt men gebruik van de Niersbrug in Gennepe en komt die grote weg door Gennepe te lopen. Bij de aanleg van de particuliere spoorlijn Boxtel-Wesel (1869) vragen economische motieven om een zo rechtlijnig mogelijk tracé. Dat passeert Gennepe op enkele honderden meters. Deze noord-

²⁶ www.gennepe.nl

²⁷ www.dewoonomgeving.nl

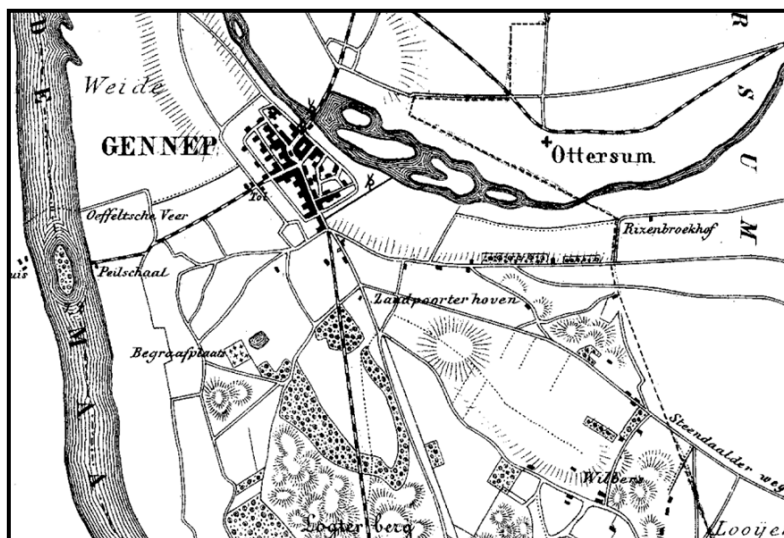
Project : Inventariserend Veldonderzoek "Centrum centraal" te Gennepe
Kenmerk : TVA/UIT/SAW/174213

zuid- en oost-westverbinding verlossen Gennepe uit het isolement. Vooral het spoor geeft Gennepe een duw opwaarts (industrie, werk, transport, huizenbouw).

De grenzen van de huidige gemeente Gennepe kwamen tot stand na een gemeentelijke herindeling in 1973. Toen werden de oorspronkelijke gemeenten Gennepe en Ottersum en een deel van de gemeente Bergen, de woonkern Heijen, samengevoegd.²⁸

Afbeelding 2: de onderzoekslocatie op een verzamelplan uit 1821, sectie A-B gemeente Gennepe.²⁹

Afbeelding 3: Uittreksel uit de Kuyperatlas (1865-1870). De onderzoekslocatie is rood omkaderd

Gennepe veranderde ook in deze periode ongewild nog al eens van gezag: Frans (1794), Nederlands (1815), Belgisch (1830) en weer Nederlands (1839)³⁰. Maar steeds lag het stadje aan de rand van het rijk. Handel met het binnenland was door afstand en concurrentie haast onmogelijk. Voor de buitenlandse handel golden allerlei belemmerende maatregelen.

²⁸ www.gennepe.nl

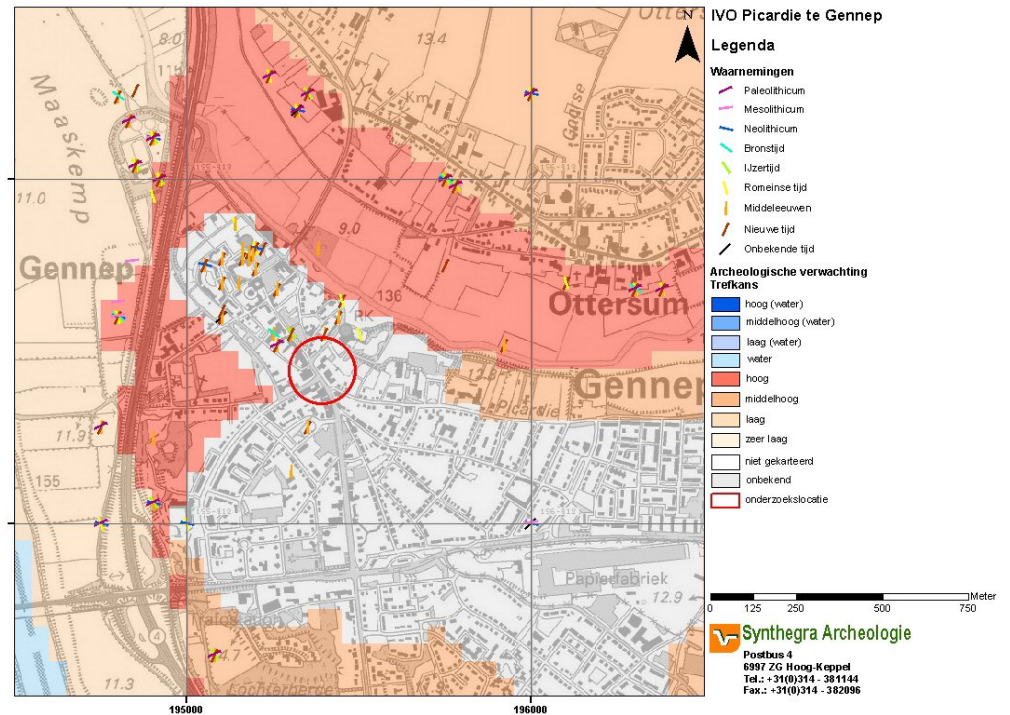
²⁹ www.dewoonomgeving.nl

³⁰ www.gennepe.nl

4.6 De archeologische verwachting

Zoals blijkt uit de IKAW-kaart (afbeelding 4) is de verwachtingswaarde *onbekend*. Dit heeft te maken met het feit dat de IKAW-kaart voor een groot deel steunt op de bodemkaart. Dichtbevolkte gebieden zijn bodemkundig niet gekarteerd, zodat ook de IKAW-kaart geen informatie weergeeft. Wanneer we echter de verwachtingswaarden van de gebieden buiten de dorpskern extrapoleren naar de gebieden in de kern, kunnen we voorzichtig aannemen dat de verwachtingswaarde middelhoog tot hoog is.

Afbeelding 4: De IKAW-kaart gecombineerd met de gegevens uit de Archisdatabase; de rode cirkel duidt de onderzoekslocatie aan. De archeologische verwachting is onbekend

5. Resultaten van het veldwerk

5.1 Toekomstig grondverzet

De locatie zal gebruikt worden ten behoeve van een herontwikkeling. Deze ingrepen hebben tot gevolg dat de grond geroerd wordt waar dat mogelijk nog niet eerder is gebeurd. De gegevens van het bureauonderzoek zijn, waar mogelijk, gebruikt voor het bepalen van het boorpatroon. Hierbij is ook rekening gehouden met de bodemlagen waarin sporen van bewoning aangetroffen kunnen worden.

5.2 Opzet

Het booronderzoek is uitgevoerd op 2 december 2004. Het boorpatroon en de boordiepte zijn afgestemd op het terrein. Om de trefkans te vergroten en een zo groot mogelijke dekking van het terrein te verkrijgen, wordt normaliter in een driehoeksgrid geboord. Omwille van de bestaande bebouwing en omwille van het feit dat het veldwerk in combinatie met het milieukundige veldonderzoek is uitgevoerd, is hiervan afgeweken (zie tabel 1 en bijlage 1). In totaal werden met een Edelmanboor met een diameter van 10 cm. zeven boringen uitgevoerd tot in de schone C-horizont. De boorkernen zijn geclassificeerd volgens het systeem van classificatie van de werkgroep Geo-archeologie en volgens de NEN 5104. Het opgeboorde sediment werd gezeefd over een zeef met een maaswijdte van 4 mm.³¹

Afbeelding 5: foto van de onderzoekslocatie ter hoogte van boring 1. De foto is genomen vanuit het noordoosten.

Tabel 1: concordantietabel van de boringnummers van SyntheGra vs. DvL

Boringen SyntheGra	Boringen DvL
1	1
2	2
3	11
4	12
5	8
6	10
7	3

³¹ Werkgroep Geo-archeologie, 2000

5.3 Resultaten

Het booronderzoek wijst uit dat op de onderzoekslocatie oorspronkelijke bodemprofiel niet meer aanwezig is³². De bruingle moederbodem, bestaande uit matig fijn zand, werd aangetroffen op een diepte die varieert tussen 110 en 160 cm –mv. Boven deze moederbodem is in alle boringen een verstoring en/of een ophoging waargenomen. Deze opgebrachte of verstoorde lagen bevatten in de meeste gevallen (boringen 1-4 en 6) puin en andere bodemvreemde materialen zoals sintels, kolengruis of recent glas. In boring 4 werd zelfs plastic aangetroffen.

Afbeelding 6: foto van de onderzoekslocatie ter hoogte van boring 6 (achter de garage) en 7 (voor de garage). De foto is genomen vanuit het Oosten.

Wat resten van menselijke aanwezigheid betreft, werden in enkele boringen archeologische indicatoren aangetroffen. In boring 1 werd in de ophogingslaag een scherfje roodbakkerd aardewerk met loodglazuur aangetroffen. Uit de laag eronder, net boven de moederbodem werd ook wat houtskool en een stukje bot verzameld. In boring 4 werd net boven de moederbodem eveneens wat houtskool aangetroffen. In boring 5 werd op een diepte van 1 m. –mv twee scherven roodbakkerd aardewerk met loodglazuur aangetroffen. Gezien de kleur en de eigenschappen van het omringende sediment en de boorlocatie bestaat een gereede kans dat het hier om een afvalkuil gaat. In boring 6 werd een puinlaag aangetroffen.

Geconcludeerd kan worden dat:

- de locatie in het verleden aanzienlijk is opgehoogd. Dit heeft mogelijk te maken met de aanleg van de bebouwing.
- het *in situ*-karakter van de archeologische indicatoren twijfelachtig is: behalve de vondsten uit boring 5 bevinden de andere archeologische indicatoren zich naar alle waarschijnlijkheid niet *in situ*;
- de bodem in die mate verstoord is dat er niet met zekerheid kan worden vastgesteld welk bodemtype op de locatie kan worden gevonden. Vermoedelijk zijn resten van een dikke Enkeerdgrond op de locatie aangetroffen.

³² Zie bijlage 2, boorstaten

6. Conclusie

Op basis van de stratigrafie, zoals deze door middel van zeven boringen is vastgesteld, is het terrein te interpreteren als een gebied met een *lage* archeologische verwachting. Het doel van het onderzoek was een antwoord te vinden op de in de inleiding gestelde vragen:

- Is de natuurlijke bodem intact?
Het onderzoek wees uit dat de natuurlijke bodem in slechte toestand verkeert. Het oorspronkelijke bodemprofiel werd niet aangetroffen. Het bodemprofiel bestaat voor bijna 80 procent uit subrecente antropogene lagen.
- Zijn er archeologische waarden aanwezig of kunnen er archeologische waarden aanwezig zijn?
Op de locatie zijn diverse archeologische indicatoren aangetroffen. Met uitzondering van deze aangetroffen in boring 5, bevinden de indicatoren zich waarschijnlijk niet *in situ*.
- Wat is de exacte aard en datering van de vindplaats(en)?
Mochten er nog archeologische resten op de locatie aanwezig zijn, moet voornamelijk gedacht worden aan (post-)middeleeuwse resten.
- Wat is de te verwachten conserveringsgraad van deze waarden?
De te verwachten conserveringsgraad is, op basis van de stratigrafie, matig. De verschillende ophogingen kunnen lokaal de sporen van vroegere bewoning afdekken, daarentegen hebben de diverse verstoringen zonder twijfel ook hun invloed op het bodemarchief uitgeoefend.
- Hebben de uit te voeren werkzaamheden invloed op het aanwezige bodemarchief?
Voor zover de werkzaamheden de diepte van de verstoring niet overschrijden, oefenen deze geen invloed uit op het aanwezige bodemarchief. Er moet rekening gehouden worden met het feit dat de ophogingslagen mogelijk sporen van menselijk aanwezigheid afdekken.

Project : Inventariserend Veldonderzoek "Centrum centraal" te Gennepe
Kenmerk : TVA/UIT/SAW/174213

7. Aanbevelingen

Op basis van het IVO kan gesteld worden dat er vanuit archeologisch standpunt vervolgcacties nodig zijn voor de percelen langs de Zandstraat/Picardie. De vondsten legitimeren echter geen proefsleuvenonderzoek. Er wordt aangeraden de werkzaamheden, voor zover deze de diepte van de verstoring/ophoging overschrijden, archeologisch te laten begeleiden. Indien anders wordt beslist en er worden tijdens de werkzaamheden wel archeologische indicatoren van (pre)historische activiteiten aangetroffen, dan geldt hiervoor, conform de monumentenwet uit 1988, een meldingsplicht bij het bevoegde gezag, de provinciale archeoloog van de provincie Limburg, mevr. drs. G. Jansen.

De randvoorwaarden van het vervolgonderzoek op deze percelen worden in overleg met de provincie bepaald.

8. Gebruikte Literatuur

- An., 1990. *De grote historische atlas van Nederland. Deel 4: Zuid-Nederland 1838-1857, schaal 1:50.000*. Wolters-Noordhoff atlasproducties. Groningen.
- Archis, *Archeologische Inventarisatie Rijksdienst voor het Oudheidkundige Bodemonderzoek*, Amersfoort.
- Bakker de, H. & Schelling, J., 1989: *Systeem van bodemclassificatie voor Nederland*, Centrum voor Landbouwpublicaties en Landbouwdocumentatie, Wageningen.
- Berendsen, H.J.A., 1997: *Landschappelijk Nederland*, Van Gorkum, Assen.
- Brand van den M.P.J. & E.P.M, Ramakers z.d.: *Het Gennepershuis, Gennepe en het huis Middelaar, Atlas van historische vestingwerken in Nederland*. Stichting Menno van Coehoorn. z.p.
- Brongers. H, 2002. *Rapportage verkennend archeologisch bodemonderzoek Kopsse weg gemeente Mook, Middelaar/Gennepe*. SyntheGra. Zelhem.
- Es, W.A. van, H. Sarfatij & P.J. Woltering, 1988: *Archeologie in Nederland, de rijkdom van het bodemarchief*. Amsterdam/Amersfoort
- Kropff. A. & J.P.A. Van der Vin, 2003. *Coins and Continuity in the Dutch River Area at the End of the third Century*. In: *European Journal of Archaeology* 6, 1, 55-87.
- Lamarcq. D. & M. Rogge, 1998. *De taalgrens. Van de oude tot de nieuwe Belgen*, Leuven.
- Lodewijckx. M, 2003. *Archeologie van West-Europa II. De Romeinse periode* (ongepubliceerd), Leuven.
- Mulder E.F.J et al, 2003: *De Ondergrond van Nederland*, Wolters Noordhoff, Groningen/Houten.
- Werkgroep Geo-archeologie, 2000. *Randvoorwaarden voor een beschrijvingssysteem voor aardwetenschappelijke informatie ten behoeve van archeologisch onderzoek*, Utrecht.